

Nález mincí z 16. století u Horního Jelení (okr. Pardubice)

Vojtěch Brádle

Abstract: A 16th Century Coin Hoard Found near Horní Jelení (Pardubice District)

A minor assemblage consisting of 16 silver coins of Ferdinand I (1526–1564), Maximilian II (1564–1576) and Rudolf II (1576–1611) was found by metal detecting in a wood in the cadastral area of Horní Jelení. Except for one Silesian issue, the hoard included Czech coins from the 16th century.

Keywords: Horní Jelení; Bohemia; Silesia; 16th century; coin hoard

První lednový den roku 2023 objevil David Richter během detektorové prospekce v lese na katastrálním území Horní Jelení (okr. Pardubice) menší soubor 16 stříbrných mincí (obr. 1). Většina z nich byla rozprostřena na ploše přibližně 3 m². Dvě byly nalezeny poněkud stranou, takže celkový prostor, ze kterého ražby pocházejí, měří cca 5 m² (okolí bodu GPS: 50°4'30.364"N; 16°4'58.832"E). Zatímco jedna mince spočívala téměř na povrchu ve vrstvě hrabanky, ostatní se nacházely hlouběji v půdě, maximálně do cca 15 cm. Při prohledávání blízkého okolí došlo k objevu dalších artefaktů (včetně jednotlivých mincí), datovatelných do konce 17. století a 18. století. Jejich souvislost se souborem popisovaným v tomto příspěvku však můžeme vyloučit.¹

ČECHY, Maxmilián II. (1564–1576)

Mincovna: *Praha* nebo *Jáchymov*, mincmistr Jan Harder nebo Jiří Geitzkofler
AR krejcar 15(70?)

Lit.: *Vorel 2010*, s. 222, jako č. 21/(2?), var. opisu (av.: H°B°R; rv.: MA.MO:); *Haláčka 2011*, s. 124, jako č. 224, var. opisu (av.: G°R°I°S°A°G°H°B°R; rv.: ARC.DV.A.DV.B.MA.MO:); *Šimek 2011*, s. 65, podobný jako č. 107, var. opisu (rv.: ARC.DV.A.DV.B.MA.MO:; mezi hlavami orla bez křížku).

1. 0,329 g;² průměr min./max. 16,1/16,5 mm (soukromá sbírka)

¹ Rád bych poděkoval nálezci D. Richterovi (Gandalf75) za sdělení přesných náleзовých okolností i zapůjčení souboru k publikování.

² V případě některých mincí jsou zjištěné váhy ovlivněny v různé míře přítomností koroze.

Mincovna: *Kutná Hora*, mincmistři Jiří Šatný a Samuel Vodolínský

AR bílý groš 1573

Lit.: *Halačka 2011*, s. 115–116, jako č. 201, var. opisu (av.: AVG.GE.H.V.B.E.R; rv.: patrně ARCHID AVS DVX BVR.); *Šimek 2011*, s. 56, jako č. 79, var. opisu (rv.: patrně ARCHID AVS DVX BVR.).

2. 1,530 g; průměr min./max. 21,7/22,2 mm (soukromá sbírka)

Mincovna: *Kutná Hora*, mincmistr Jiří Šatný

AR bílý groš 1577

Lit.: *Halačka 2011*, s. 115–116, jako č. 203, var. opisu (av.: G.HV.B.E.R; rv.: AVST.DVX.BVR.MA.M.); *Šimek 2011*, s. 63, č. 105.

3. 0,986 g; průměr min./max. 21,5/21,8 mm (soukromá sbírka)

Mincovna: *České Budějovice*, mincmistr Tobiáš Gebhart

AR bílý groš b. l.

Lit.: *Halačka 2011*, s. 138–139, av.: jako č. 262, rv.: jako č. 261, var. opisu (rv.: B.MA.M.); *Šimek 2011*, s. 90, jako č. 188, var. opisu (av.: patrně R zn. mincm.; rv.: B.MA.M.).

4. 1,084 g; průměr min./max. 20,9/21,2 mm (soukromá sbírka)

Rudolf II. (1576–1611)

Mincovna: *Praha*, mincmistr Tobiáš Gebhart

AR malý groš 1579

Lit.: *Hanibal – Novák 1981*, s. 36, tab. I:4c, opis 6b; *Šimek 2011*, s. 106, jako č. 232, var. opisu (av.: G zn. mincm. R.I.S.A.H.B.RE; rv.: bez tečky za letopočtem?).

5. 0,414 g; průměr min./max. 16,7/17,3 mm (soukromá sbírka)

Mincovna: *Kutná Hora*, mincmistr Jiří Šatný

AR bílý groš 1587

Lit.: *Halačka 2011*, s. 186, jako č. 376, var. opisu (av.: IM.S.A.; rv: BVR.MA.); *Šimek 2011*, s. 164, jako č. 425, var. opisu (av.: IM.S.A.; rv.: DVX.BVR.MA.M.).

6. 1,052 g; průměr min./max. 20,5/21,2 mm (soukromá sbírka)

AR bílý groš 1590

Lit.: *Halačka 2011*, s. 186, jako č. 376, var. opisu (av.: R.O zn. mincm. I.M.S.A.; rv.: BVRMA.); *Šimek 2011*, s. 168, jako č. 442, var. opisu (av.: R.O zn. mincm. I.M.; rv.: minimálně částečně s rozdělovacími znaménky).

7. 1,093 g; průměr min./max. 20,6/21,8 mm (soukromá sbírka)

AR bílý groš 1591

Lit.: *Halačka 2011*, s. 186, jako č. 376, var. opisu (av.: S.A.G.; rv.: BVR.MAM.); *Šimek 2011*, s. 170, jako č. 448, var. opisu (av.: IM.S.A.G.H.B.R; rv.: MAM.).

8. 1,086 g; průměr min./max. 20,7/21,7 mm (soukromá sbírka)

AR malý groš 1578

Lit.: *Hanibal – Novák 1981*, s. 44, tab. IX:1a, opis 1; *Šimek 2011*, s. 146, č. 363.

9. 0,445 g; průměr min./max. –/17,9 mm; částečně drobně olámaný okraj (soukromá sbírka)

Mincovna: *Kutná Hora*, mincmistr Wolf Herold

AR malý groš 1594

Lit.: *Hanibal – Novák 1981*, s. 46, jako tab. XI:10, ale značka „a“, opis 7a; *Šimek 2011*, s. 180, č. 481.

10. 0,620 g; průměr min./max. 17,2/17,8 mm (soukromá sbírka)

Mincovna: *Jáchymov*, mincmistr Jiří Kádner

AR bílý groš 1580

Lit.: *Halačka 2011*, s. 205–206, jako č. 403, var. opisu (av.: R.I zn. mincm. S.; rv.: .ARCHI.DVX.A.DVX.B.M.M.); *Šimek 2011*, s. 217, č. 609.

11. 1,306 g; průměr min./max. 21,0/21,2 mm (soukromá sbírka)

AR bílý groš 1581

Lit.: *Halačka 2011*, s. 205–206, jako č. 403, var. opisu (rv.: .ARCHI.DVX.A.DV.X.B.M.M.); *Šimek 2011*, s. 219, jako č. 616, var. opisu (av.: R zn. mincm. I.S.A.G.H.B.REX; rv.: .ARCHI.DVX.A.DV.X.).

12. 0,805 g; průměr min./max. 20,8/21,3 mm (soukromá sbírka)

Mincovna: *Jáchymov*, mincmistr Pavel Hofmann

AR bílý groš 1583

Lit.: *Halačka 2011*, s. 205–206, jako č. 403, var. opisu (av.: R. zn. mincm. .I.S.A.G.H.B.REX.; rv.: B.M.M.); *Šimek 2011*, s. 223, jako č. 629, var. opisu (av.: R. zn. mincm. .I.S.A.G.H.B.REX.).

13. 0,867 g; průměr min./max. –/21,9 mm; výrazně naprasklý, mírně prohnutý (soukromá sbírka)

AR malý groš 1592

Lit.: *Hanibal – Novák 1981*, s. 50, tab. XV:8b, opis 7c; *Šimek 2011*, s. 235, podobný jako č. 665 (rv.: po stranách MALEY a GROSS tečky).

14. 0,578 g; průměr min./max. 15,1/15,7 mm (soukromá sbírka)

Mincovna: *České Budějovice*, mincmistr Kryštof Schönfeld

AR bílý groš b. l.

Lit.: *Halačka 2011*, s. 222, jako č. 442a, var. opisu (av.: D.G.R; rv.: B.MA.M); *Šimek 2011*, s. 254, jako č. 721, var. opisu (rv.: B.MA.M).

15. 0,917 g; průměr min./max. 20,8/21,3 mm (soukromá sbírka)

SLEZSKO, Ferdinand I. (1526–1564)

Mincovna: *Vratislav*, mincmistr Vavřinec Westermeier

AR groš 1547

Lit.: *Halačka 2011*, s. 90–91, jako č. 154, var. opisu (av.: RO.HVN.; rv.: SILESÆ.MARC.MORAVI.1547); *Šimek 2009*, s. 111, jako č. 284, var. opisu (rv.: MORAVI.1547).

16. 1,227 g; průměr min./max. 21,5/21,8 mm; mírně ohnutý (soukromá sbírka)

Obr. 1a. Horní Jelení – nález mincí (čísla odpovídají katalogu; 1,5:1; foto P. Kopecká).

5

6

7

8

Obr. 1b. Horní Jelení – nález mincí (čísla odpovídají katalogu; 1,5:1; foto P. Kopecská).

9

10

11

12

13

Obr. 1c. Horní Jelení – nález mincí (čísla odpovídají katalogu; 1,5:1; foto P. Kopecká).

Obr. 1d. Horní Jelení – nález mincí (čísla odpovídají katalogu; 1,5:1; foto P. Kopecká).

Popisovaný soubor představuje z hlediska své struktury homogenní celek. Všech 16 mincí pochází z českých zemí. Až na jednu výjimku, reprezentovanou slezským grošem Ferdinanda I. (1526–1564), byly vyraženy v samotných Čechách. Uvedený Ferdinandův groš s letopočtem 1547 je jedinou ražbou tohoto Habsburka zastoupenou v nálezů a zároveň se jedná o minci nejstarší. Ostatní ražby náležejí dalším dvěma panovníkům z habsburského rodu, čtyři kusy Maxmiliánu II. (1564–1576) a 11 kusů Rudolfovi II. (1576–1611). V jejich případě je shodně nejvíce zastoupeným nominálem bílý groš (Maxmilián II. – 3 ks; Rudolf II. – 7 ks). U prvního jej doplňuje jeden krejcar a u druhého čtveřice malých grošů. Mezi nimi zjistíme nejmladší minci s vyraženým rokem: exemplář z kutnohorské mincovny nesoucí letopočet 1594.

Za samostatnou zmínku stojí uvedený Maxmiliánův krejcar. Ačkoliv kvůli dvojrázu, který ovlivňuje podobu opisu, není letopočet jednoznačně identifikovatelný, velmi pravděpodobně je na něm vyražena zkrácená forma 70. Chybí ovšem mincmistrovská značka. Krejcar patří do skupiny ražeb, u kterých se v literatuře objevuje nejednotné přiřazení do konkrétní mincovny. Informace o těchto mincích shr-

nul před časem Tomáš Smělý, který se přiklonil k závěru, že všechny byly vyrobeny v Praze.³ Novější katalogové práce Petra Vorla i Iva Halačky přiřadily krejcar 1570 (a také ten bez letopočtu) mezi mince pocházející z Jáchymova.⁴ Netradičně se s problematikou vyrovnal Eduard Šimek, který krejcar bez letopočtu zastoupený v Chaurově sbírce sice uveřejnil mezi jáchymovskými ražbami (kvůli citované literatuře a původnímu přidělení ve zpracovávané kolekci), ale zároveň uvedl, že se jedná „nepochybně o výrobek pražské mincovny“.⁵ Kus, publikovaný E. Šimkem, se vyznačuje vadou na aversu. Tu můžeme zjistit rovněž na exempláři objeveném u Horního Jelení. Oba krejcare tak byly zjevně vyrobeny stejným lícním razidlem, jejich revers je však odlišný.

Drobnou zajímavost představuje rovněž mladší ze dvou kutnohorských bílých grošů Maxmiliána II. s vyraženým letopočtem 1577. Vzhledem k úmrtí zmiňovaného panovníka už v říjnu 1576 se tedy jedná o posmrtnou ražbu s jeho jménem.

Je otázkou, jestli popsané mince reprezentují celou původní hotovost. V současnosti není možné ani jednoznačně stanovit, zda máme před sebou cíleně uschované finance, nebo se jedná o ztrátový materiál. Ačkoliv na lokalitě byly objeveny další artefakty, tak např. střepy, které bychom mohli interpretovat jako pozůstatek rozbité (záměrně uschované) schránky s penězi, mezi nimi chybí. Vzhledem k nejmladší minci mohlo k potenciálnímu ukrytí či ztrátě dojít nejspíše někdy na konci 16. století (nejdříve 1594). Fakt, že ražby byly nalezeny jednotlivě roztroušené v půdě, nám bohužel příliš nepomůže. Lesní porost v místě objevu není zdaleka tak starý, z čehož logicky vyplývá, že zde muselo v minulosti dojít k přesunům zeminy v rámci lesnických prací. Ty mohly vést k rozvlečení materiálu na ploše. Při podobných nálezových okolnostech je třeba brát v potaz rovněž působení vody a kořenových systémů stromů. Vyjdeme-li z předpokladu (aktuálně neověřitelného), že popsaných 16 mincí tvoří celý nebo téměř celý někdejší soubor, tak bychom je mohli hodnotit spíše jako drobnou náhodně ztracenou hotovost.

V souboru není přítomna žádná hrubá mince (tolarové a dukátové nominály), ale je složen jenom z ražeb nižších hodnot, které byly používány především během každodenních běžných obchodních transakcí. Na základě jeho struktury můžeme soudit, že někdejší vlastník peněz náležel pravděpodobně k nižším sociálním skupinám tehdejší společnosti.

Dominantně zastoupené bílé groše představují jednu z typických složek oběživa v Čechách na konci 16. století i na počátku toho následujícího a totéž platí pro malé groše. P. Vorel tyto nominály označuje za „nejobvyklejší mince rudolfinské éry“.⁶ O jejich značném rozšíření svědčí v tehdejší době ukrývané hotovosti. Přestože bílé i malé groše nebyly raženy po celou 2. polovinu 16. století, náleží dle rozboru nálezů tohoto období od E. Šimka k hojně zastoupeným mincím.⁷

³ Smělý 1995, s. 33–39; zde odkazy na četnou starší literaturu k dané problematice.

⁴ Vorel 2010, s. 222, č. 21/1–3; Halačka 2011, s. 123–124, č. 223–225.

⁵ Šimek 2011, s. 65, č. 107.

⁶ Vorel 2004, s. 156.

⁷ Šimek 1972, s. 18.

Z vlastního závěru 16. a začátku 17. století jsou z Čech i Moravy známy relativně četné mincovní nálezy. Mezi nimi figurují i takové, které se svou velikostí (více méně) shodují se souborem od Horního Jelení. K nim náleží například ty ze Šanova nad Jevišovkou (18 ks; objeven 2015; nejmladší nominál s letopočtem 1598) a Lázní Fořt (16 ks; objeven 2022; nejmladší nominál s identifikovatelným letopočtem 1588).⁸ Navzdory (téměř) stejné velikosti a potenciální časové blízkosti ztráty/ukrytí se jejich struktura viditelně liší. Zatímco soubor popisovaný v tomto příspěvku je až na jednu výjimku složen z ražeb z Čech, tak nález z lesa u Šanova obsahoval pouze jedinou, což vedlo autora jeho zpracování k závěru, že hotovost nebyla vytvořena na našem území. Mince z Lázní Fořt stojí prakticky uprostřed, neboť zde bylo doloženo sedm českých ražeb. Ty tak sice z hlediska provenience byly jeho nejvýznamnější složkou, ale kromě nich se tu srovnatelně vyskytly i mince jiné. Na těchto třech souborech můžeme snadno dokumentovat možnou proměnlivost složení dobových hotovostí.

Literatura

- Brádle, V. [v tisku]:* Drobný nález mincí z Lázní Fořt (okr. Trutnov). Numismatický sborník.
- Černohorský, O. 2017:* Nález depotu mincí ze Šanova nad Jevišovkou (okr. Znojmo). Numismatický sborník 31/2, s. 313–319.
- Halačka, I. 2011:* Vládní mince zemí Koruny české (Čechy, Morava, Slezsko) 1526–1856 v době panování rodu Habsburského. Díl I. Brno.
- Hanibal, V. – Novák, E. 1981:* Malé groše. Poděbrady.
- Smělý, T. 1995:* K přidělení některých českých ražeb bez mincmistrovské značky z let 1568–1570. Numismatické listy 50, s. 33–39.
- Šimek, E. 1972:* Česká mince v peněžním oběhu 2. poloviny 16. století. Studie ČSAV 5. Praha.
- Šimek, E. 2009:* České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum – Chaurova sbírka. Svazek IV.1. Tolary, pražské groše, drobné mince Ferdinanda I. (1526–1564). Praha.
- Šimek, E. 2011:* České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum – Chaurova sbírka. Svazek IV.2. Mince Maxmiliána II. a Rudolfa II. (1564–1576–1611). Praha.
- Vorel, P. 2004:* Od pražského groše ke koruně české. Průvodce dějinami peněz v českých zemích. Praha.
- Vorel, P. 2010:* Katalog ražeb jáchymovské mincovny v letech 1519/1520–1619. In: Nemeškal, L. – Vorel, P.: Dějiny jáchymovské mincovny a katalog ražeb I. 1519/1520–1619. Pardubice, s. 171–259.

⁸ Černohorský 2017, s. 313–319; Brádle [v tisku].

Summary

A 16th Century Coin Hoard Found near Horní Jelení (Pardubice District)

A minor assemblage of 16 coins was discovered by David Richter while metal detecting in a wood in the cadastral area of Horní Jelení on 1st January 2023. All the found issues were of silver and struck in the 16th century. Except for one Silesian groschen of Ferdinand I (1526–1564), the coins were minted in Bohemia. The greater part of the hoard presents the issues of Rudolf II (1576–1611; 11 pcs), the last four ones bear the name of Maximilian II (1564–1576). Unfortunately, it cannot be decided whether these coins were buried intentionally, or accidentally lost. The latter possibility seems more probable. The latest coin was struck in 1594 and the assemblage might have been hidden the very same year at the earliest. The composition of denominations and the provenance of the coins in the hoard suggest that their former owner belonged to a lower stratum of the local population.

PhDr. Vojtěch Brádle
Muzeum východních Čech v Hradci Králové
Eliščino nábřeží 465
500 03 Hradec Králové
v.bradle@muzeumhk.cz